

Ez a dokumentum az Európai Unió pénzügyi támogatásával valósul meg az Interreg VI-A IPA Magyarország-Szerbia együttműködési programban az „LP2WB” - Local peoples and local products without borders című - HUSRB/23S/31/038 azonosítószámú projektben a Bácsalmási Önkormányzati Közszolgáltatási Közhasznú Nonprofit Kft. által.

Felelős partner: Bácsalmási Önkormányzati Közszolgáltatási Közhasznú Nonprofit Kft. (A1)

Érintett tevékenység: Conclusion of max. 15 pages at the end of the situation analysis
Az elkészítésért felelős személy: Sánta Sebő, demográfiai szakértő

KÖVETKEZTETÉSEK A DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSOK HELYZETELEMZÉSÉBŐL A BÁCSALMÁSI TÉRSÉGBEN

FEJEZETEK:

- 1. Bevezetés**
- 2. A népességsökkenés rendszerszintű és tartós jelenség**
- 3. Az elöregedés a térség meghatározó demográfiai tényezője**
- 4. A természetes fogyás a lakosságcsökkenés fő mozgatórugója**
- 5. A migráció mérsékli, de nem fordítja meg a demográfiai trendeket**
- 6. A fiatalok elvándorlása szerkezeti humántőke-vesztést okoz**
- 7. Intézményi és gazdasági alkalmazkodási kényszer**
- 8. Bácsalmás kettős szerepben működik**
- 9. Összefoglaló stratégiai megállapítás**

1. Bevezetés

A Bácsalmási járás és Bácsalmás város demográfiai vizsgálata egyértelműen igazolja, hogy a térség népességi folyamatai tartós, strukturális átalakulást mutatnak, amelyek hosszú távon meghatározzák a települések gazdasági, intézményi és társadalmi működőképességét. A 2000 utáni időszak adatai alapján nem átmeneti demográfiai ingadozásról, hanem **stabilan fennálló népességcsökkenési pályáról beszélhetünk**, amely a természetes fogyás, az előregedés és a migráció együttes hatásából ered. A helyzetelemzésben bemutatott idősoros adatok világosan jelzik, hogy a népességcsökkenés több mint két évtizede folyamatos és intenzitása ugyan időszakonként változik, de iránya nem fordult meg. Ez arra utal, hogy a folyamat mögött nem rövid távú gazdasági ciklusok vagy átmeneti társadalmi jelenségek állnak, hanem mélyebb szerkezeti tényezők.

2. A népességcsökkenés rendszerszintű és tartós jelenség

A vizsgált időszakban Bácsalmás lakossága közel egyötödével csökkent (2001: 7868 fő → 2025: kb. 6325 fő), ezzel párhuzamosan a járás teljes népessége is ugyanilyen arányban mérséklődött. Ezek a trendek arra utalnak, hogy a népességvesztés nem lokális sajátosság, hanem a teljes térséget érintő strukturális folyamat.

A csökkenés mögött két egymást erősítő tényező áll:

- tartós természetes fogyás,
- fiatal, munkaképes korú népesség elvándorlása.

A helyzetelemzés alapján megállapítható, hogy még migrációs nyereség esetén sem állna meg a népességfogyás, mivel annak elsődleges oka a korstruktúra kedvezőtlen alakulása, a lakosság folyamatos és tartós előregedése.

A népességszám csökkenése nem önmagában jelent problémát, hanem azért bír kiemelt stratégiai jelentőséggel, mert együtt jár a népesség korösszetételének átalakulásával. A térségben az időskorú lakosság arányának növekedése és a fiatal korosztályok arányának csökkenése egyidejűleg zajlik, amely hosszú távon gyengíti a társadalmi reprodukció képességét, ez pedig a természetes fogyaszt idézi elő. Az előregedés következtében növekszik az eltartottsági ráta, vagyis egyre kevesebb aktív korú lakosra jut egyre több ellátásra szoruló személy. Ez a tendencia közvetlen hatással van az önkormányzatok pénzügyi mozgásterére, az intézményfenntartás költségeire és a helyi gazdaság működési feltételeire.

A helyzetelemzésből az is egyértelműen kirajzolódik, hogy a demográfiai folyamatok egymást erősítő mechanizmust alkotnak. A fiatalok elvándorlása csökkenti a gyermekvállalási korú népesség számát, ami alacsonyabb születésszámhoz vezet. Az alacsony születésszám tovább gyorsítja az előregedést, a halálozások arányának növekedésében közben játszik, hogy az aktívkorúak stressztűrése véges, az idős lakosság mellett egyre nagyobb ezen korosztály halálozása. Mindezek révén együttesen a természetes fogyás tartósan fennmarad. Ez az úgynevezett demográfiai spirál olyan önfenntartó folyamatot hoz létre, amely külső beavatkozás nélkül hosszú távon a népesség további tartós csökkenését eredményezi. A legfőbb következtetés, hogy a demográfiai stabilizáció nem érhető el kizárólag betelepülési programokkal; a természetes reprodukció feltételeinek javítása kulcskérdés.

3. Az elöregedés a térség meghatározó demográfiai tényezője

A korösszetétel elemzése szerint a térség demográfiai szerkezete jelentősen eltolódott az idősebb korcsoportok irányába, miután az öregedési index 150 feletti értéket mutat. A 65 év feletti aránya: 22–24%, ezzel szemben a gyermekkorúak aránya: 13–14%.

A munkaképes korú lakosság arányának csökkenése növeli az eltartottsági rátát, amely hosszú távon növeli a szociális ellátórendszer terheit, szűkíti a helyi gazdaság munkaerőbázisát. Ez a mutató már nem csupán demográfiai jelenség, hanem gazdasági és intézményi kockázati tényező is. csökkenti az önkormányzati bevételi potenciált.

Elmondható, hogy az elöregedés következményei többszintűek. Demográfiai szempontból a magas időskorú arány önmagában is növeli a halálozások számát, ami tovább erősíti a természetes fogyást. A gyermekkorú népesség alacsony aránya pedig a jövőbeni születésszám további csökkenését vetíti előre, hiszen a szülőképes korba lépő generációk létszáma már most alacsonyabb. Ez azt jelenti, hogy az **előregedés nemcsak jelenlegi állapot, hanem a jövőbeli népességszűkülés előrejelzője is.**

Gazdasági szempontból a munkaképes korú lakosság arányának csökkenése **az eltartottsági ráta növekedéséhez vezet.** Egyre kevesebb aktív korú személy tart el egyre több idős embert. Ez közvetlen hatással van az önkormányzati bevételekre, mivel az aktív korú népesség csökkenése mérsékli a helyi adóalapot és a gazdasági teljesítményt. A helyi vállalkozások számára szűkül a rendelkezésre álló munkaerő, ami korlátozhatja a termelési kapacitást, lassíthatja a beruházásokat és csökkentheti a versenyképességet. A munkaerőhiány különösen a szakképzett és fiatalabb munkavállalók körében jelentkezik, ami hosszú távon a gazdasági megújulás akadályává válhat.

Intézményi szinten az elöregedés az **ellátórendszerek szerkezetének átalakulását** teszi szükségessé. Növekszik az idősgondozási, egészségügyi és szociális szolgáltatások iránti igény, beleértve a házi segítségnyújtást, a bentlakásos intézményi ellátást, valamint a krónikus betegségek kezeléséhez kapcsolódó szolgáltatásokat. Ezekre az önkormányzatoknak tudatosan, tervszerűen kell készülnie. Ezzel párhuzamosan csökkenhet az oktatási intézmények kihasználtsága, ami strukturális átszervezéseket eredményezhet az óvodai és iskolai hálózatban. Az önkormányzatnak így egyszerre kell biztosítania a növekvő idősgondozási kapacitásokat és fenntartania az oktatási infrastruktúrát a csökkenő gyermeklétszám mellett.

Társadalmi szempontból az elöregedés a közösségi struktúrákat is átalakítja. A fiatalabb generációk arányának csökkenése mérsékli a közösségi dinamizmust, az innovációs potenciált és a társadalmi aktivitást, elősegíti a térség, a település még erősebb leszakadását az országos átlagtól. Az idős népesség arányának növekedése ugyanakkor erősíti a gondoskodási igényeket és az intergenerációs támogatási rendszerek jelentőségét. Amennyiben a fiatal korosztályok elvándorlása fennmarad, a családi támogatási hálózatok gyengülhetnek, ami tovább növeli az intézményi ellátás szerepét.

Az elöregedés tehát nem elszigetelt demográfiai mutató, hanem a térség egész működését meghatározó strukturális kihívás. A korösszetétel torzulása hosszú távon befolyásolja a gazdasági teljesítményt, a társadalmi kohéziót, az intézményi fenntarthatóságot és a települési fejlesztések irányát.

A térség fejlesztéspolitikájának kettős irányban kell gondolkodnia. Egyrészt alkalmazkodnia kell az idősödő társadalom realitásához, erősítve az egészségügyi és szociális ellátórendszert,

valamint támogatva az aktív időskor programjait. Másrészt célzott intézkedésekkel ösztönöznie kell az aktív korú népesség megtartását és bevonását, különös tekintettel a fiatal családokra és a képzett munkaerőre. A demográfiai alkalmazkodás és a fiatal generációk megerősítése csak együttesen képezhetik a térség hosszú távú stabilitásának alapját.

4. A természetes fogyás a lakosságcsökkenés fő mozgatórugója

A demográfiai adatok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a Bácsalmási járás és Bácsalmás város népességszűkülésének elsődleges oka a tartós és növekvő mértékű természetes fogyás. A születések és halálozások különbsége 2001 és 2025 között folyamatosan romló tendenciát mutat (2001-ben kb. –60 fő, 2011: kb. –140 fő, 2022: kb. –260 fő a természetes fogyás).

A természetes egyenleg romlása több mint négyszeresére növekedett a vizsgált időszakban, ami strukturális demográfiai fordulópontot jelez. A folyamat nem egyetlen krízisévhez köthető, hanem hosszú távú, egymásra épülő tényezők következménye.

A halálozások magas száma közvetlen összefüggésben áll a térség korösszetételének eltolódásával. A 65 év felettiek arányának növekedése statisztikailag is szükségszerűen emeli a halálozási számokat, függetlenül az egészségügyi ellátás színvonalától. Az előregedő népesség nagyobb arányban érintett krónikus betegségekben, több egészségügyi szolgáltatást igényel, és esetükben az elhalálozási kockázat magasabb. Ez azt jelenti, hogy a halálozások száma rövid és középtávon sem csökkenthető érdemben pusztán egészségpolitikai eszközökkel, mivel annak egyik fő oka a korstruktúra.

A születésszám csökkenése ugyanakkor kettős eredetű. Egyrészt országos tendencia a termékenységi ráta mérséklődése (felelős gondolkodás a gyerekvállalásról), másrészt a térségben a szülőképes korú nők abszolút száma is évről-évre csökken. A fiatal korosztály elvándorlása miatt a potenciális gyermekvállalók száma szűkül, ami strukturális korlátot jelent még akkor is, ha a gyermekvállalási hajlandóság javulna. Ez a demográfiai helyzet úgynevezett „létszámhatású csapdát” eredményez: kevesebb fiatal nő → kevesebb születés → kisebb jövőbeni fiatal generáció → még alacsonyabb potenciális születésszám.

A természetes fogyás tehát nem kizárólag aktuális társadalmi attitűdök vagy gazdasági körülmények következménye, hanem a korábbi évtizedek demográfiai folyamataiból fakadó, időben elnyúló szerkezeti hatás.

A természetes fogyás gazdasági következménye ok-okozati jellegű. Mivel csökken a jövőbeni munkaerő-utánpótlás, ezért romlik a térség gazdasági dinamizmusa, ezzel együtt mérséklődik a belső fogyasztás volumene, amely a helyi adóalap hosszú távú potenciáljának csökkenését idézi elő. A jövőbeli gazdasági növekedés egyik alapfeltétele **a stabil, megfelelő létszámú és képzettségű aktív korú népesség**. Amennyiben a természetes fogyás tartós marad, a térség gazdasági növekedési lehetőségei korlátozottá válnak, és a fejlesztési stratégiák egyre inkább alkalmazkodó jellegűvé (stabilizáció-orientálttá) válhatnak.

A természetes fogyás közvetlen hatással van az intézményrendszer tervezhetőségére is, hiszen csökken az óvodai és iskolai beiratkozások száma, nő az időskori ellátások iránti kereslet, nő az egészségügyi kapacitások terhelése, emelkedik a szociális kiadások aránya. Az

LP2WB

intézményfenntartás hosszú távú racionalizációt igényel, folyamatosan változó igényekhez kell az intézményrendszer működését biztosítani.

A természetes fogyás hosszabb távon a közösségi struktúrák átalakulásához vezet, gyengül az generációk közötti kapcsolatrendszer, csökken a fiatal családok aránya és nő az egyedül élő idősök száma, fokozódhat a társadalmi izoláció kockázata. Ez a társadalmi kohézió szempontjából is kihívást jelent, mivel a fiatalabb generációk hiánya a közösségi dinamizmust is mérsékli.

A természetes fogyás vizsgálatából levonható stratégiai következtetések

1. A természetes fogyás strukturális jellegű, ezért **rövid távú intézkedésekkel nem fordítható meg**. A stratégiai tervezésnek hosszú távú, generációs perspektívában kell gondolkodnia.
2. A demográfiai spirál valós és önfenntartó mechanizmus, amely **külső beavatkozás nélkül tovább mélyül**. Az előregedés növeli a halálozást, a fiatalok hiánya csökkenti a születésszámot, ami tovább gyorsítja a népességsökkenést.
3. **A családpolitikai és gazdaságfejlesztési eszközöket összehangoltan kell alkalmazni**, mivel önmagában egyik sem képes érdemi fordulatot hozni.
4. **A fiatal, gyermekvállalási korú népesség megtartása stratégiai prioritás**, mert nélkülük a természetes fogyás üteme nem mérsékelhető.
5. **A tervezésnek számolnia kell tartós népességsökkenési forgatókönyvvel is**, vagyis szükséges egy adaptív, demográfiai realitásokhoz illeszkedő fejlesztési modell kialakítása.

A stratégiai beavatkozások sikeressége attól függ, hogy képesek-e egyidejűleg kezelni a korstruktúra torzulását, a fiatal korosztály csökkenését és a hosszú távú reprodukció feltételeinek javítását.

5. A migráció mérsékli, de nem fordítja meg a demográfiai trendeket

A helyzetelemzés kimutatja, hogy 2023-ban pozitív vándorlási egyenleg jelent meg (+89 fő járási szinten), amely elsősorban a térségen belüli lakosságmozgások eredményeként alakult ki. A folyamat hátterében az áll, hogy Bácsalmás járási központként intézményi, szolgáltatási és részben foglalkoztatási szempontból is vonzóbb alternatívát jelent a környező kisebb településekhez képest. A közigazgatási, oktatási, egészségügyi és kereskedelmi funkciók koncentrációja a települést természetes térségi csomóponttá teszi, amely képes bizonyos mértékben lakosságot vonzani a periférikus falvakból. Ez a jelenség a belső térségi átrendeződés klasszikus példája, amikor a mikrotérségi központ stabilizáló szerepet tölt be a vidéki településhálózatban.

Ugyanakkor a migrációs nyereség részletesebb értelmezése rámutat arra, hogy annak demográfiai hatása korlátozott. A beköltözések jelentős része nem új népességet hoz a térségbe, hanem a járáson belüli lakosság újraeloszlását jelenti. Ez azt eredményezi, hogy bár Bácsalmás népessége átmenetileg stabilizálódhat, a járás egészének népességsökkenése nem áll meg. A pozitív migráció tehát relatív előnyt jelent a település számára, de nem képes ellensúlyozni a természetes fogyásból eredő veszteséget.

LP2WB

A migráció ingadozó jellege további bizonytalanságot jelent. A vándorlási egyenleg erősen függ rövid távú gazdasági, lakhatási és társadalmi tényezőktől, például a munkaerőpiaci lehetőségektől, az ingatlanárak alakulásától vagy a közszolgáltatások elérhetőségétől, a szolgáltatások minőségétől. Egy-egy év pozitív adata ezért nem tekinthető tartós trendnek. A demográfiai stabilizáció szempontjából különösen fontos felismerés, hogy a migráció gyorsan reagál külső gazdasági változásokra, így hosszú távú stratégiai alapként nem kezelhető önmagában.

További lényeges szempont, hogy a beköltözők korösszetétele nem feltétlenül javítja a demográfiai szerkezetet. Amennyiben a költözések jelentős része idősebb vagy alacsonyabb aktivitású népességet érint, a migráció nem csökkenti érdemben az eltartottsági rátát, és nem növeli a születésszámot sem. A demográfiai hatás tehát nemcsak a létszámtól, hanem a beköltözők életkori és foglalkoztatási szerkezetétől is függ.

Gazdasági szempontból a centrumfunkció erősödése ugyan növelheti a szolgáltatások iránti keresletet és stabilizálhat bizonyos helyi vállalkozásokat, azonban a munkaerőpiaci kínálat bővülése korlátozott marad, ha a migráció nem jár együtt aktív korú, foglalkoztatható népesség beáramlásával. A térségi központi szerep így inkább a szolgáltatási funkciók koncentrációját erősíti, mintsem valódi gazdasági növekedést generál.

Intézményi szinten a belső migráció kettős hatást eredményez. Egyrészt segítheti az intézmények fenntarthatóságát – például az oktatási és egészségügyi szolgáltatások kihasználtságának megőrzésével –, másrészt növelheti a városi infrastruktúrára nehezedő terhelést, miközben a kisebb települések további népességvesztést szenvednek el. Ez hosszabb távon térségi egyenlőtlenségeket erősíthet.

A migráció vizsgálatából levonható stratégiai következtetések

1. A pozitív migráció elsősorban **térségi átrendeződést jelent**, nem valódi demográfiai növekedést, ezért csak részleges stabilizáló hatással bír.
2. **Bácsalmás centrumfunkciója valós erőforrás, amelyre fejlesztéspolitikai eszközként** lehet építeni, különösen a szolgáltatási és intézményi szerepkör erősítésében.
3. **A migráció önmagában nem képes ellensúlyozni a természetes fogyást**, ezért nem tekinthető elsődleges demográfiai megoldásnak.
4. **A népességmegtartás fontosabb, mint a belső átcsoportosítás**, vagyis a stratégia fókuszának az aktív korú lakosság helyben tartására és bevonzására kell irányulnia.
5. **Célzott migrációs vonzerő kialakítása szükséges**, különösen fiatal családok, munkaképes korú lakosság és képzett munkaerő számára (lakhatás, munkahely, szolgáltatások összehangolt fejlesztésével).
6. **A centrum–periféria együttműködés erősítése kulcsfontosságú**, mert a járási szintű stabilitás csak akkor biztosítható, ha a kisebb települések teljes kiürülése elkerülhető.

Bácsalmás térségi központi szerepe fontos stabilizáló tényező, azonban a demográfiai trendek megfordításához nem elegendő pusztán a belső migrációra építeni. A népesség stabilizációja csak akkor érhető el, ha **a centrumfunkció erősítése együtt jár a gazdasági lehetőségek bővítésével, a fiatal korosztály megtartásával és a térség külső vonzerejének növelésével.**

6. A fiatalok elvándorlása szerkezeti humántőke-veszteséget okoz

A helyzetelemzés alapján a migráció elsősorban a 18–35 éves korosztályt érinti, vagyis azt a generációt, amely a munkaerőpiac legaktívabb, legmobilabb és leginnovatívabb rétegét alkotja. Ez a korosztály nem csupán demográfiai értelemben kulcsfontosságú, hanem gazdasági és társadalmi szempontból is meghatározó. A fiatal felnőttek jelentik a munkaerő-utánpótlás alapját, ők a vállalkozásalapítás és a szakmai megújulás elsődleges hordozói, valamint ők képezik a gyermekvállalás fő korcsoportját is. A fiatalok elvándorlása ezért többszintű szerkezeti veszteséget eredményez.

Egyrészt közvetlenül csökken a szülőképes korú nők száma, ami mérsékli a születések potenciális számát még akkor is, ha a gyermekvállalási hajlandóság változatlan maradna. Másrészt gyengül a helyi gazdasági dinamika, mivel a fiatal munkavállalók hiánya csökkenti a munkaerő-kínálat rugalmasságát és az innovációs képességet. Harmadrészt romlik a hosszú távú reprodukciós potenciál, vagyis a térség önfenntartó népességi struktúrájának lehetősége.

Gazdasági szempontból a fiatalok kiáramlása a humántőke folyamatos lepusztulását jelenti. Az oktatási rendszerbe befektetett helyi és állami erőforrások – alapfokú és középfokú képzés – más térségekben hasznosulnak. Amennyiben a felsőfokú végzettséget szerző fiatalok nem térnek vissza, a település elveszíti azt a képzett munkaerőréteget, amely a gazdasági modernizáció, digitalizáció és vállalkozásfejlesztés motorja lehetne. Ez hosszú távon a helyi gazdaság szerkezeti merevségét erősíti, és csökkenti az alkalmazkodóképességet.

A munkaerőpiac szempontjából a fiatal korosztály hiánya nemcsak mennyiségi, hanem minőségi problémát is jelent. A fiatal munkavállalók általában mobilabbak, rugalmasabbak, nyitottabbak az új technológiákra, és könnyebben alkalmazkodnak a változó gazdasági környezethez. Az ő hiányuk lassíthatja a helyi vállalkozások generációváltását, csökkentheti az új ágazatok megjelenésének esélyét, és mérsékelheti a versenyképességet.

Demográfiai szempontból a fiatalok elvándorlása közvetlenül erősíti az elöregedési folyamatot. Ha a 18–35 éves korosztály aránya csökken, miközben az időskorúak aránya nő, a korstruktúra torzulása tovább mélyül. Ez a folyamat önmagát erősítő mechanizmusként működik: kevesebb fiatal → kevesebb születés → kisebb jövőbeni fiatal generáció → fokozódó elöregedés. A reprodukciós potenciál romlása így nemcsak aktuális népességvesztést jelent, hanem a jövőbeni demográfiai kilátások beszűkülését is.

Társadalmi szempontból a fiatal generáció hiánya a közösségi élet dinamizmusát is csökkenti. A civil aktivitás, a kulturális kezdeményezések, a közösségi innovációk és az önkéntes szerepvállalás gyakran a fiatalabb korosztályhoz kötődnek. Amennyiben a fiatalok aránya tartósan alacsony, a közösségi megújulás lehetőségei is szűkülnek, ami hosszabb távon a társadalmi kohézió gyengüléséhez vezethet.

A szerkezeti humántőke-veszteség okozta stratégiai következtetések

1. A fiatalok elvándorlása nem egyszerű népességcsökkenés, hanem **strukturális humántőke-veszteség**, amely gazdasági, demográfiai és társadalmi szinten egyaránt hat.
2. A **fiatal korosztály megtartása** a természetes fogyás mérséklésének előfeltétele, mivel nélkülük a születésszám nem növelhető érdemben.

3. A gazdaságfejlesztési stratégia központi eleme kell legyen a **fiatal munkavállalók számára vonzó munkahelyek teremtése**, különösen a képzett, versenyképes tudással rendelkező csoport számára.
4. **Lakhatási és életminőségi tényezők integrálása** szükséges a fejlesztéspolitikába, mivel a fiatal családok letelepedési döntéseit nem kizárólag a munkaerőpiac, hanem a szolgáltatások, közösségi terek és infrastruktúra minősége is befolyásolja.
5. **Életpálya-alapú megközelítés** indokolt, amely az oktatás–pályakezdés–családalapítás–stabil foglalkoztatás láncolatát egységben kezeli.
6. A **visszatelepülés ösztönzése** stratégiai lehetőség, különösen a felsőfokú végzettséget szerzett, de a térséghez kötődő fiatalok esetében.

Összességében megállapítható, hogy a fiatalok helyben tartása nem csupán demográfiai kérdés, hanem a térség hosszú távú gazdasági versenyképességének, társadalmi megújulási képességének és intézményi fenntarthatóságának alapfeltétele. Amennyiben a fiatal generációk megtartása nem válik a fejlesztéspolitika központi prioritásává, a természetes fogyás és az elöregedés folyamata tovább gyorsul, és a térség alkalmazkodóképessége tartósan gyengülhet.

7. Intézményi és gazdasági alkalmazkodási kényszer

A demográfiai változások hatásai a Bácsalmási járásban és Bácsalmás városában már nem csupán előrejelzések szintjén jelennek meg, hanem a települési működés mindennapi gyakorlatában is érzékelhetők. A lakosságszám csökkenése és korösszetételének átalakulása közvetlenül befolyásolja az intézményrendszer fenntarthatóságát, a gazdasági működés feltételeit és az önkormányzati tervezés irányait. A helyzetelemzés alapján kirajzolódik egy olyan **alkalmazkodási kényszer**, amely a hagyományos növekedésorientált településfejlesztési szemlélet fokozatos átalakulását eredményezi.

A csökkenő gyermeklétszám a meglévő oktatási rendszer szerkezetének átalakulását teszi szükségessé. Az óvodai és iskolai korosztály létszámának mérséklődése csökkenti az intézmények kihasználtságát, ami hosszabb távon racionalizációs döntéseket vet fel. Az oktatási infrastruktúra fenntartási költségei ugyanakkor nem csökkennek arányosan a gyermeklétszámmal, így az intézményfenntartás egyre nagyobb pénzügyi terhet jelenthet, a működés nem racionális. Az oktatási rendszer ezért nem pusztán mennyiségi alkalmazkodásra kényszerül, hanem új funkciókat is kereshet a meglévő infrastrukturális rendszer és humán erőforrás jobb kihasználása végett, például térségi szolgáltató szerepkör, felnőttképzési vagy közösségi funkciók erősítése révén.

Ezzel párhuzamosan a növekvő időslétszám a szociális és egészségügyi ellátórendszer iránti igény jelentős bővülését eredményezi. Az idős népesség arányának növekedése fokozza a házi segítségnyújtás, nappali ellátás, gondozási szolgáltatások és egészségügyi alapellátások iránti keresletet. Ez nemcsak kapacitásbővítést igényel, hanem a szolgáltatások szemléleti átalakulását is: egyre nagyobb hangsúlyt kap az aktív idősödés támogatása, az önálló életvitel fenntartása és a közösségi alapú gondoskodási modellek kialakítása.

A csökkenő aktív korú népesség gazdasági alkalmazkodási kényszert is teremt. A megbízható, szakmai tapasztalattal rendelkező munkaerőhiány már jelenleg is korlátozza egyes gazdasági

szereplők működését, különösen a munkaintenzív ágazatokban. A vállalkozások számára egyre fontosabbá válik a termelékenység növelése, a technológiai fejlesztés és a jól bevált munkaerő megtartása. A gazdaságfejlesztési stratégiáknak ezért nem kizárólag új munkahelyek létrehozására kell törekedniük, hanem a meglévő munkaerő hatékonyabb hasznosítására, képzésére és helyben tartására is.

Az önkormányzati működés szintjén mindez a fejlesztési prioritások átalakulásában jelenik meg. A helyzetelemzés rámutat arra, hogy a hangsúly fokozatosan **eltolódik a növekedési logikától a stabilizációs logika felé**. Míg korábban a fejlesztéspolitika elsődleges célja a bővülés és kapacitásnövelés volt, ma egyre inkább **a meglévő rendszerek fenntartható működtetése, optimalizálása és hatékonyabb kihasználása** kerül előtérbe. Ez a szemléletváltás nem visszalépést jelent, hanem alkalmazkodást a demográfiai realitásokhoz.

Az intézményi és gazdasági alkalmazkodási kényszerből levonható stratégiai következtetések

1. A demográfiai változások tartós intézményi újratervezést tesznek szükségessé, amelyben a kapacitásbővítés helyett a rugalmas működés és többfunkciós intézményi modellek kerülnek előtérbe.
2. **Az oktatási rendszer térségi szerepének erősítése indokolt** (közösségi, képzési és élethosszig tartó tanulási funkciók integrálásával), hogy az intézmények a csökkenő gyermeklétszám mellett is fenntarthatók maradjanak.
3. **Az idősgondozás fejlesztése stratégiai ágazattá válik**, amely nemcsak szociálpolitikai feladat, hanem potenciális foglalkoztatási és szolgáltatásfejlesztési lehetőség is.
4. **A gazdaság alkalmazkodóképességének növelése kulcskérdés**, különösen a munkaerőhiány kezelésében, a képzési rendszerek és a helyi vállalkozások együttműködésének erősítésével.
5. **A fejlesztéspolitikának a „kevesebb lakos – fenntarthatóbb működés” logikájára kell épülnie**, vagyis a szolgáltatások minőségének megőrzésére kisebb népesség mellett is.
6. **A térségi együttműködések szerepe felértékelődik**, mivel a szolgáltatások hatékony fenntartása egyre inkább több település közös működésére épülhet.
7. **A stabilizáció nem passzív alkalmazkodást jelent**, hanem tudatos, előrelátó tervezést, amely a demográfiai trendeket kiindulópontként kezeli.

A demográfiai változások következtében kialakult intézményi és gazdasági alkalmazkodási kényszer hosszú távon egy új településfejlesztési paradigmát tesz szükségessé. A jövőbeni fejlesztéseknek egy „alkalmazkodó települési modellre” kell épülniük, amely nem a népességnövekedés feltételezéséből indul ki, hanem a tartósan csökkenő és idősödő népesség mellett is fenntartható, rugalmas és élhető települési működést célozza meg.

8. Bácsalmás kettős szerepben működik

A helyzetelemzés alapján Bácsalmás sajátos térszerkezeti pozíciót foglal el: egyszerre tölti be a járási központ szerepét, miközben regionális és országos léptékben periférikus helyzetben van. A település térségi szinten koncentrálja az alapvető közszolgáltatásokat, intézményeket és foglalkoztatási lehetőségeket többségét, ezért a környező kisebb települések lakossága számára

természetes vonzásközpontként működik. Itt érhetők el az oktatási, egészségügyi, közigazgatási, kereskedelmi és bizonyos munkaerőpiaci szolgáltatások, amelyek a járás falvaiban korlátozottan vagy egyáltalán nem állnak rendelkezésre.

Ugyanakkor regionális és országos viszonylatban Bácsalmás periférikus térséghez tartozik. Földrajzi elhelyezkedése, a nagy gazdasági centrumoktól való távolsága, a határmentiség, a gyengén kiépített közlekedési infrastruktúrából adódó korlátozott közlekedési kapcsolatok és a szűkebb gazdasági szerkezet hozzájárulnak ahhoz, hogy a településről jelentős az elvándorlás, különösen a fiatal és képzett korosztály körében a jobb, szélesebb lehetőségek irányába. Ez a kettősség – helyi centrum, regionális periféria – alapvetően meghatározza, és jelentősen megnehezíti a település fejlődési lehetőségeit és korlátait.

A centrum–periféria helyzet következménye, hogy Bácsalmás egyszerre stabilizáló és veszteségeket elszenvedő szereplő. Stabilizáló, mert a járáson belül képes intézményi és szolgáltatási funkciókat fenntartani, valamint lakosságot vonzani a kisebb településekről. Ezen szolgáltatásoknak a velük szemben támasztott követelmények miatt folyamatosan fejlődniük, megújulniuk kell. Ugyanakkor veszteségeket szenved el, mert a magasabb szintű oktatási, gazdasági és munkaerőpiaci lehetőségek a nagyvárosokhoz kötik a mobilabb társadalmi csoportokat. Így a település egy köztes pozícióban működik: **a periféria számára központ, de maga is perifériának számít a regionális gazdasági térben.**

Gazdasági szempontból ez a helyzet korlátozza az önálló növekedési pályát. A helyi gazdaság mérete és diverzifikációja nem elegendő ahhoz, hogy teljes mértékben megtartsa a képzett munkaerőt, ugyanakkor elegendő ahhoz, hogy a környező települések alapvető ellátási központjaként működjön. A gazdasági fejlődés ezért nem elszigetelt városi stratégiával, hanem térségi együttműködésen alapuló modellel képzelhető el.

Intézményi szinten a centrumszerep fenntartása kulcsfontosságú, mivel az oktatási, egészségügyi és közigazgatási szolgáltatások jelenléte nemcsak a helyi lakosság életminőségét javítja, hanem a település demográfiai stabilitásának egyik alapfeltétele is. Amennyiben ezek a funkciók gyengülnek, a település gyorsabban veszítheti el jelenlegi, amúgy sem nagy vonzerejét.

Társadalmi szempontból a kettős szerep lehetőséget is jelent. A térségi központi funkció erősítheti a helyi identitást és közösségi kohéziót, ugyanakkor szükségessé teszi a környező településekkel való szoros együttműködést. A jövőben a település sikeressége nagymértékben attól függ, hogy képes-e integráló szerepet betölteni a járási szinten.

A kettős szerepből levonható stratégiai következtetések

1. Bácsalmás fejlődése **térségi kontextusban értelmezhető**, nem önálló városi növekedési modellként. A stratégiai tervezésnek járási léptékben kell gondolkodnia.
2. **A centrumfunkció tudatos erősítése szükséges**, különösen az oktatási, egészségügyi, kereskedelmi és közigazgatási szolgáltatások stabil fenntartásával és fejlesztésével.
3. A periférikus helyzetből fakadó hátrányok mérséklése érdekében **javítani kell a kapcsolódásokat** – közlekedési, gazdasági és digitális értelemben egyaránt – a nagyobb regionális központok felé.
4. **A térségi együttműködés stratégiai erőforrássá válik**, mivel a szolgáltatások fenntarthatósága és a gazdasági életképesség egyre inkább több település közös működésén alapul.

LP2WB

5. A településnek **integráló szerepet kell vállalnia**, amelyben nem versenytársa, hanem szervezője és szolgáltató központja a környező falvaknak.
6. **A centrumszerep demográfiai stabilizáló tényező**, mivel a szolgáltatások koncentrációja lassíthatja az elvándorlást és növelheti a helyben maradás esélyét.
7. **A fejlesztéspolitika célja nem a nagyvárosi modell másolása**, hanem egy fenntartható kisvárosi-térségi központ modell kialakítása, amely a helyi adottságokra épít.

Bácsalmás jövője nem elszigetelt városi fejlődési pályában, hanem térségi központi szerepének tudatos megerősítésében rejlik. A centrum–periféria kettősség nem csupán korlát, hanem stratégiai lehetőség is: a település akkor válhat stabil és fenntartható fejlődési pólussá, ha integráló, szolgáltató és együttműködési csomópontként működik a járási térség egészében.

9. Összefoglaló stratégiai megállapítás

A helyzetelemzés alapján a Bácsalmási járás demográfiai folyamatai egyértelműen **előregedő, fogyó és szerkezetileg átalakuló térség képét** mutatják. A népességcsökkenés fő oka nem a migráció, hanem a kedvezőtlen korstruktúra és a tartós természetes fogyás. A migráció csupán lassítja, de nem fordítja meg a trendet.

A stratégiai tervezés szempontjából a legfontosabb következtetés, hogy a térség jövője nem a népességnövekedés visszaállítására, hanem:

- a demográfiai alkalmazkodásra,
- a fiatal korosztály megtartására,
- az aktív korú népesség erősítésére,
- valamint az idősödő társadalom fenntartható ellátására

építhető.

A demográfiai folyamatok így nem csupán háttéradatként értelmezendők, hanem a térség teljes gazdasági és társadalmi stratégiájának meghatározó keretfeltételeiként.

JOGI NYILATKOZAT

Ez a dokumentum az Európai Unió pénzügyi támogatásával valósult meg az Interreg VI-A IPA Magyarország-Szerbia együttműködési program által. A dokumentum tartalmáért teljes mértékben (a) <Bácsalmási Önkormányzati Közzolgáltatási Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság> vállalja a felelősséget, és az semmilyen körülmények között nem tekinthető az Európai Unió és / vagy a programot Irányító Hatóságnak állásfoglalását tükröző tartalomnak.